FAGFELLEVDERT

I Nord-Irak har det siden 1991 eksistert en selvstyrt region, Kurdistan, som utgjør en fredelig kontrast til de arabiske delene av Irak. Kurdere over hele verden ser med håp på denne regionen, som det eneste området der kurdere styrer seg selv.

Kurdisk nasjonsbygging i Nord-Irak

Jan Bojer Vindheim er forfatter og politiker
med mastergrad i religionshistorie.

TEKST: Jan Bojer Vindheim

I det følgende vil jeg gi en kort oversikt over den historiske bakgrunnen for det kurdiske selvstyret, med fokus på de siste 50 år, og skildre den politiske situasjonen i dagens selvstyreområde.

Historisk bakgrunn

Kurdisk nasjonalisme utviklet seg seinere enn arabisk og tyrkisk nasjonalisme. Kurderne var i stor grad styrt av klan- og stammeinteresser, og klarte ikke å opptre samlet da det osmanske Midtøsten ble stykket opp av vestmaktene etter første verdenskrig. Ulike kurdiske områder ble derfor fordelt på de arabiske statene Syria og Irak mens den store kurdiske befolkningen i Øst-Anatolia kom under tyrkisk kontroll.¹

Britene lovet i 1921 å innføre kurdisk selvstyre, men valgte likevel i 1925 å innlemme de kurdiske områdene i Mosul-

provinsen i den nye staten Irak. Spesielt for Irak var at grunnloven anerkjente eksistensen av en kurdisk minoritet. I motsetning til nabolandene har det aldri vært forbudt å snakke eller skrive kurdisk i Irak.² Kurdere som motsatte seg arabisk herredømme gjorde likevel opprør, men først under Mustafa Barzanis ledelse fikk disse opprørene en nasjonal karakter.³

Mustafa Barzani kom fra en innflytelsesrik klan nær grensa til Tyrkia. Han mobiliserte gjentatte ganger store kurdiske geriljastyrker, *peshmergas*, mot regimet i Bagdad, men måtte i 1946 flykte med flere tusen tilhengere til Iran. Der var en kurdisk republikk under sovjetisk beskyttelse utropt, og Barzani stilte sine styrker til disposisjon for denne *Mahabad-republikken*.⁴ Den fikk imidlertid en kort levetid, og Barzani flyktet videre til Sovjetsamveldet.⁵

I 1958 ble det irakiske monarkiet styrtet av en gruppe offiserer. De kalte Barzani tilbake fra eksil og innledet samtaler med ham om kurdiske rettigheter. Da samtalene ikke førte fram mobiliserte Barzani sine *peshmergas* og hadde snart kontroll over store deler av irakisk Kurdistan, en kontroll han stort sett skulle beholde fram til 1975.⁶

Baathpartiet tok makta i Irak ved et kupp i 1968, og partiets visegeneralsekretær Saddam Hussein innledet nye forhandlinger med Barzani. Saddam tilbød i 1970 utstrakt selvstyre, men krevde at regjeringa i Bagdad skulle ha myndighet til å overprøve alle lokale vedtak. Det foreslåtte selvstyreområdet var dessuten langt mindre enn området med kurdisk flertall, og omfattet ikke Kirkuk. En tredje faktor var likevel avgjørende for Barzani da han besluttet å bryte forhandlingene: han var lovet støtte fra Iran, USA og Israel til å bekjempe Baathregimet.⁷

Med forsyninger fra Iran og instruktører fra Israel klarte Barzani å stå imot den irakiske hæren, helt til Saddam Hussein og sjahen av Iran i mars 1975 inngikk en avtale om full stans i støtten til opprørsbevegelser.⁸ Uten mulighet for nye forsyninger var Barzani sjanseløs. Han flyktet igjen fra Irak og havnet etterhvert i USA, der han døde av kreft i 1979.

Regimet i Bagdad tok en blodig hevn – blant annet ble 8000 menn fra Barzanstammen forvist til det sørlige Irak og siden henrettet.⁹ Samtidig ble det opprettet et kurdisk parlament av lojale Baath-tilhengere.¹⁰ Regjeringstro militser, av kurdere flest kalt *jash*, eselunger, skulle ta seg av sikkerheten. Slike militser hadde ofte en skiftende lojalitet. Mange sluttet seg til dem for pengenes skyld og å unngå forfølgelse.

Kjemisk folkemord

Mustafa Barzani hadde ledet Kurdistans Demokratiske Parti, KDP, som besto av to hovedtendenser. Barzani selv sto for tradisjonelle kurdiske verdier, mens mange intellektuelle medlemmer fra byer som Suleimania og Kirkuk hadde marxistiske ideer.¹¹ Disse motsetningene ble styrket av kulturelle og språklige forskjeller mellom de nordlige og sørlige delene av irakisk Kurdistan.

Barzanis nederlag åpnet nye muligheter for hans kurdiske motstandere. Sønnen Massoud Barzani, som etterhvert ble den nye lederen for KDP, ble utfordret av det nye partiet Kurdistans Patriotiske Union (PUK) under ledelse av Jalal Talabani. PUK tok til våpen mot Baathpartiet såvel som mot KDP.¹²

Irak gikk i 1979 til angrep på Iran, og reduserte sine styrker i kurdiske områder. KDP og PUK gikk sammen med flere min-

dre partier i Kurdistan Front og frigjorde med iransk støtte betydelige områder.¹³

Høsten 1987 hadde krigen mot Iran stilnet og Saddam ga sin fetter Ali Hassan al-Majid frie hender i Kurdistan. Majid startet, under navnet Anfal, en serie offensiver som systematisk skulle utslette de kurdiske samfunnene i Irak. Landsbyer ble lagt øde. Menn i kampdyktig alder, i mange

*Kurderne klarte ikke å opptre
samlet da det osmanske Midtøsten ble
stykket opp av vestmaktene.*

tilfeller også kvinner og barn, ble henrettet. De gjenlevende ble samlet i «nye byer» som best kan karakteriseres som konsentrasjonsleire.¹⁴

Majid ble kjent som *Kjemiske Ali* for sin systematiske bruk av giftgass. Det mest beryktede tilfellet var angrepet i 1988 på Halabja, en by med 50 000 innbyggere, der rundt 5000 ble drept. Mange andre byer og landsbyer ble også gasset. Giftstoffene er fortsatt tilstede i jord og vann, og tusener av mennesker sliter med fysiske og psykiske skader.¹⁵

I løpet av 1987-89 kan mellom 150 000 og 200 000 kurdere ha blitt drept av regjeringsstyrker og *jash*. Baathregimet hadde kontroll over det aller meste av Kurdistan.¹⁶ Bare noen små grupper av peshmergas streiftet om i fjellene. Den kurdiske kampen i Irak lot til å være tapt for alltid.

Den autonome sonen

Med den irakiske invasjonen av Kuwait i 1990 endret situasjonen seg grunnleggende. En bred allianse, med USA i spissen, samlet seg mot Irak. Angrepet i

1991 utløste opprør mot baathregimet såvel hos sjia-befolkningen i sør som hos den kurdiske befolkningen i nord. I løpet av få dager hadde kurdiske styrker kontroll i det meste av Kurdistan. Partiledelsen i såvel PUK som KDP ble overrasket av utviklinga, men var snart på plass i Nord-Irak.¹⁷

Den amerikanske presidenten George Bush hadde oppfordret irakerne til å gjøre opprør, men ga ingen støtte til opprørerne, og hindret heller ikke regjeringsstyrkene i å gå til motoffensiv,¹⁸ en offensiv som skapte panikk hos kurdere med gasskrigen og massehenrettelsene ferskt i minne. Så mange som to millioner mennesker flyktet mot grensene. Iran tok imot rundt en million, mens Tyrkia stengte sine grenser av frykt for å få flere kurdere å holde styr på.

For å lette presset på Tyrkia og avhjelpe den humanitære situasjonen blant flyktningene vedtok FN å opprette en «sikker sone» på irakisk side av grensa. Allierte styrker tok kontroll over et lite område mellom Zakho og Dohuk, som snart ble utvidet til å omfatte de store byene Erbil og Suleimania. I 1992 trakk Saddam sine styrker tilbake og skapte ei grense mellom arabisk og kurdisk Irak som ble kjent som den grønne linja.¹⁹

PUK og KDP etablerte snart kontroll i den kurdiske enklaven, og etablerte legitimitet ved å gjennomføre valg på en kurdisk nasjonalforsamling. Det ble innført en sperregrense på sju prosent, som bare PUK og KDP klarte å passere. Islamistpartiet IMK ble med fem prosent av stemmene ikke representert, og parlamentet kom til å bestå av to partigrupper med 50 plasser hver, samt fem representanter for turkmenske og kristne minoriteter.²⁰

Det ble utnevnt ei kurdisk regjering som omfattet representanter for flere mindre

partier, men som først og fremst sikret en skjør maktbalanse mellom PUK og KDP. Regjeringsmedlemmene var likt fordelt, og hadde en statssekretær fra det andre partiet under seg. Dette skulle snart vise seg å være en oppskrift på byråkratisk ineffektivitet. Bedre ble det ikke av at partihøvdningene Jalal Talabani og Massoud Barzani valgte å stå utenfor både parlament og regjering. Den reelle makt ble dermed liggende i partienes ledelse, ikke i den folkevalgte forsamling eller den utøvende regjering.²¹

Gjenoppbygging og borgerkrig

Den nye regjeringa sto overfor enorme utfordringer. En befolkning på rundt fire millioner mennesker, fysisk og psykisk skadet av krig og forfølgelse, skulle bygge opp et land som var systematisk ødelagt gjennom årtiers krig. Noe næringsliv å snakke om fantes ikke, og Kurdistan var dessuten utsatt for en dobbel økonomisk boikott. I tillegg til den internasjonale boikotten mot Irak hadde nemlig Saddam Hussein innført en intern boikott.²²

Men grenseovergangen til Tyrkia var lukrativ, siden det irakiske regimet omgikk den økonomiske blokaden ved å smugle ut olje i tankbiler. Grenseposten og inntektene derfra var under KDPs kontroll. Dette var en av flere kilder til konflikt med PUK.²³ I løpet av 1993 og 1994 vokste motsetningene, og høsten 1994 kom det til væpnede sammenstøt mellom de to partienes peshmergas, som de neste årene eskalerte til omfattende krigshandlinger.

Den tyrkiske kurdergeriljaen PKK hadde også baser i Irak og kom i kamp med KDP. En allianse med PUK var en naturlig konsekvens, og når tyrkiske styrker rykket over grensa på jakt etter PKK, kjempet KDP

sammen med tyrkerne mot såvel PUK som PKK. Da den tyrkiske hæren trakk seg ut fikk den beholde baser inne i Irak, etter avtale med KDP.²⁴

Sommeren 1996 tok den kurdiske borg-erkrigen en oppsiktvekkende vending. PUKs styrker presset KDP ut av Erbil og KDP-lederen Massoud Barzani vendte seg til Saddam Hussein i Bagdad for å få militær støtte. Republikanergarden rykket nordover og i løpet av få dager var Erbil erobret. Baath-hæren ransaket kontorene til irakiske opposisjonspartier og internasjonale bistandsorganisasjoner, og hennettet mange av deres ansatte, åpenbart på grunnlag av etterretningsrapporter, før den trakk seg tilbake.²⁵

PUKs styrker flyktet hals over hode til Iran, tett fulgt av KDP som erobret og holdt Suleimania inntil PUK med iransk hjelp

*Oppgaven ble å utvide og styrke
kurdisk selvstyre på så mange
områder som mulig i et føderalt Irak.*

satte igang en motoffensiv. Den brakte dem tilbake til hele det området de tidligere hadde kontrollert, med unntak av Erbil, der KDP bevarte kontrollen. Etter dette var irakisk Kurdistan delt i to deler med parallelle statsapparater, KDPs sone med sete i Erbil og PUKs sone med sete i Suleimania.

Etableringen av de to separate enklavene førte ikke, slik man kanskje kunne forvente, til redusert effektivitet. Tvert imot later det til at de to partiene hver for seg var istand til å fatte beslutninger og sette dem ut i livet atskillig raskere enn under det tidligere topartisystemet.²⁶

En annen faktor som lettet situasjonen i den kurdiske regionen var FN's «olje for mat»-program som ble satt igang sommeren 1996. Av de irakiske inntektene ble 13 prosent overført til de kurdiske myndighetene og fordelt på de to administrasjonene etter antatt befolkning.²⁷

Islamistene

Rundt 80 prosent av kurderne i Irak er sunni-muslimere. Diverse uortodokse retninger er også populære. I løpet av 1980-tallet vokste det fram islamistiske grupper i Kurdistan, viktigst av disse var IMK som i 1993 tok kontroll over et område langs den iranske grensa, omgitt av PUK-styrt område. Iran, som støttet både IMK og PUK, klarte å få til en avtale slik at IMK fikk beholde den sivile kontrollen over sin enklave, mens den militære kontrollen ble overtatt av PUK.²⁸

En konsekvens av denne avtalen ble at noen mer ekstreme grupper brøt ut og etablerte seg i en håndfull landsbyer. Tre slike smågrupper sluttet seg i 2001 sammen til Ansar al-Islam under ledelse av Najmuddin Faraj Ahmed, bedre kjent som mulla Krekar.²⁹ De innførte et strengt islamistisk styre i området rundt grense-landsbyen Biyara, og innledet en serie angrep mot PUK-styrker. Ved en anledning ble 43 PUK-kjempere tatt til fange, torturert og halshogd, og videoopptak lagt ut på internett.³⁰ Ansar al-islam gjennomførte også en lang rekke bombeangrep som i stor grad rammet sivile mål.

I oppløpet til invasjonen i 2003 ga amerikanske fly støtte til PUK-soldater som erobret Ansar al-Islams stillinger. Mange av islamistene kom seg over grensa til Iran og omgrupperte seg til Ansar al-Sunnah,³¹ som 1. februar 2004 gjennomførte paral-

lelle selvmordsaksjoner i Erbil mot både PUK og KDP, i solidaritet med Ansar al-Islam.³² Bombene tok livet av 109 mennesker, deriblant flere regjeringsmedlemmer og andre framtreddende politiske ledere.³³

Invasjonen i 2003

USA klarte i 1998 å få Barzani og Talabani til å inngå en samarbeidsavtale, og å gi plass til de eksilgruppene som USA forberedte til å ta over etter Saddam Hussein.³⁴

Både i Irak og i eksil ønsket de fleste irakiske kurdere at amerikanerne skulle velte Saddam Husseins diktatur. Når det kom til stykket ble kurdernes rolle i invasjonen større enn USA hadde forutsatt. Dette skyldtes særlig at den tyrkiske nasjonalforsamlinga i februar 2003 nektet amerikanske styrker å passere gjennom tyrkisk område, og å la tyrkiske styrker delta i angrepet på Irak. Kurdiske peshmergas ble derfor de eneste bakkestyrkene i nord, mens de allierte styrkenes hovedangrep kom sørfra.

Amerikanerne hadde, etter tyrkisk press, nedlagt forbud mot at kurdiske styrker skulle rykke inn i Kirkuk og Mosul, men da regjeringsstyrkene flyktet oppsto det et maktvakuum som amerikanske styrker ikke var istand til å fylle, og peshmergas inntok også Kirkuk og Mosul. I motsetning til hva mange hadde forventet forekom det ingen massakre på arabiske eller turkmenske innbyggere i disse byene, men peshmergas kom for seint til å hindre omfattende plyndring av forretninger og offentlige bygninger.³⁵

I løpet av mars 2003 fikk kurdiske styrker kontroll over de fleste områder med kurdisk majoritet og en god del områder med blandet befolkning. Kurdiske styrker ble

også ryggraden i den nye irakiske hæren, de har hatt avgjørende sikkerhetsfunksjoner i Bagdad, og spilte en betydelig rolle i kampene om Fallujah i 2004.

Demokratisk utvikling

Etter invasjonen sto den kurdiske delen av Irak i en helt annen situasjon enn de arabiske områdene. Mens infrastruktur og administrative organer brøt sammen lenger sør, utvidet de to kurdiske administrasjonene sitt myndighetsområde og fortsatte ellers sitt arbeide.

Forholdet mellom KDP og PUK var bedre enn noen gang. Partiene stilte sammen med en rekke småpartier til valg som Kurdistans Demokratiske og Patriotiske Allianse. Ved valgene til irakisk nasjonalforsamling i januar 2005 fikk alliansen 26 prosent av stemmene, og ble en viktig kraft i det nye parlamentet i Bagdad.³⁶

Samtidig ble det valgt ny kurdisk nasjonalforsamling. Her het alliansen Kurdistans Nasjonale Demokratiske Liste og oppnådde nesten 90 prosent av stemmene, mens nærmeste konkurrent, Kurdistans Islamske Gruppe, fikk fem prosent.³⁷ Også i naboprovinsene gjorde kurdiske grupper det godt; i Ninevah fikk en kurdisk allianse nesten 66 prosent av stemmene på grunn av den sunni-arabiske boikotten, og i Kirkuk oppnådde Brorskapslista stort flertall i regionforsamlinga og i bystyret.³⁸

Et tredje, uoffisielt valg fant også sted i Kurdistan. En uavhengig gruppe hadde organisert en avstemning om full uavhengighet for Kurdistan. 98 prosent svarte at de ønsket full selvstendighet.³⁹

I Kurdistan var det vokst opp en generasjon som hadde fått sin undervisning på kurdisk under en kurdisk regjering. Det var et utbredt ønske om full uavhengighet

fra Irak,⁴⁰ men politikere fra alle partier innså at full uavhengighet var et urealistisk mål. Oppgaven var derfor å utvide og styrke kurdisk selvstyre på så mange områder som mulig, innenfor et føderativt Irak.

Under forhandlingene i Bagdad om ny irakisk grunnlov var det viktig for de kurdiske representantene å få på plass det føderative prinsippet og å slå fast at kurdisk er et av Iraks offisielle språk på lik linje med arabisk. Det var også viktig å hindre at den nye grunnloven fikk islamistisk karakter. På dette punktet kom de i konflikt med

*Jalal Talabani ble den første
kurdiske president i et medlemsland i
Den arabiske liga.*

mange av de sjia-muslimske partiene som nettopp ønsket at grunnloven skulle bygge på Koranen.⁴¹

Kurdisk kultur er dypt patriarkalsk, og fenomener som æresdrap og omskjæring av kvinner er utbredt,⁴² men både KDP og PUK har vært opptatt av å utfordre disse kulturtrekkene. I Bagdad presset de derfor på for å få kvinners rettigheter inn i grunnloven, samt å innføre kvotering i folkevalgte forsamlinger.

Et sentralt stridstema under grunnlovsforhandlingene var forvaltningsretten over oljeressursene. De kurdiske forhandlerne ønsket størst mulig regional kontroll over disse, mens de arabiske partiene ønsket sentral kontroll. Den endelige formuleringen innebærer at regionene skal kontrollere nye oljefelt, mens eksisterende felt skal kontrolleres fra Bagdad.⁴³ Flere små oljeselskaper, herunder det norske DNO,

har inngått kontrakter med KRG, men disse kontraktene anerkjennes ikke i Bagdad og det har derfor vist seg vanskelig å eksportere oljen fra disse feltene.

Jalal Talabani ble etter valget i 2005 valgt til irakisk president, den første kurdiske president i et medlemsland i Den arabiske liga, og både KDP og PUK ble godt representert i regjeringa i Bagdad. Massoud Barzani fikk på sin side posten som president for Kurdistan.

I mai 2006 ble det formelt opprettet en ny samlingsregjering i Erbil under ledelse av Nechirvan Barzani fra KDP, mens Adnan Mufti fra PUK ble president i det kurdiske parlamentet.

Det store Kurdistan

Kurderne anser dagens grenser som kunstige, både innen Irak og mellom landene i området. De fleste kurdere drømmer om et selvstendig Kurdistan, som for mange omfatter såvel de kurdiske områdene i Irak som store områder i nabolandene. Dette er en visjon som hverken regimene i nabolandene eller det arabiske flertallet i Irak setter pris på.

Men ledelsen i såvel KDP som PUK innser at det realistiske målet er å konsolidere sin autonomi innenfor dagens landegrenser. Derfor har Jalal Talabani som Iraks president arbeidet for å styrke nasjonal enhet og oppnå kompromisser mellom stridende grupper i Irak, framfor å fremme maksimalistiske krav på vegne av den kurdiske befolkningen.

I Tyrkia har det vært betydelig frykt for at utviklinga i Nord-Irak skulle forsterke den kurdiske nasjonalismen også der, men holdningene er blitt forvandlet av realitetene. Lederne for KDP og PUK har besøkt Ankara jevnlig og forsikret tyrkerne

om at de ikke har ambisjoner på tyrkisk territorium. Et betydelig antall tyrkiske bedrifter har dessuten fått oppdrag sør for grensa, og de økonomiske båndene er svært tette mellom de kurdiske områdene i Tyrkia og den irakiske naboregionen Kurdistan.⁴⁴ De bedre forbindelsene mellom Tyrkia og Kurdistan viser seg i at det i 2010 skal åpnes et tyrkisk konsulat i Erbil.⁴⁵

Solidariteten med hele det kurdiske folk er likevel en konstant dimensjon i kurdisk politikk som kurdiske ledere ikke kan unnlate å referere til. Denne dimensjonen har konsekvenser både i forhold til nabostatene og innad i Irak.

KDP og PUK har ofte måtte søke tilflukt utenfor Irak, og det er helt naturlig at kurdiske grupper fra Iran, Tyrkia og Syria idag holder til i irakisk Kurdistan, men noen av disse gjestene skaper store problemer for vertskapet.

I de utilgjengelige Qandilfjellene holder den tyrkiske kurdergeriljaen PKK og dens iranske søsterorganisasjon PJAK til. Disse gruppene driver væpnet kamp i sine hjemland, og både Iran og Tyrkia bomber hyppig i fjellene for å ramme geriljabasene. Dette går hardt ut over sivilbefolkningen i området. Tyrkia har dessuten flere ganger sendt store troppestyrker over grensa på jakt etter PKK-styrker.

PKK og PJAK er derfor både en politisk belastning og en betydelig sikkerhetsrisiko, men for den kurdiske befolkningen ville det være vanskelig å akseptere dersom peshmergas skulle settes inn for å fordrive slike eksilgrupper, hvis kamp også irakiske kurdere sympatiserer med.

Minoriteter og omstridte områder

Den irakiske grunnloven inneholder en paragraf om "omstridte områder". Dette er

områder med kurdisk befolkning i et belte fra Sinjar i nordvest til Khanaqin i sørøst. Paragraf 140 krever at innbyggerne i disse områdene skal avgjøre eventuell tilslutning til den kurdiske regionen gjennom folkeavstemninger innen utgangen av 2007, men siden denne datoen er passert er den framtidige status for områdene uklar. Et kontroversielt forslag til ny kurdisk grunnlov definerer de omstridte områdene som deler av Kurdistan, utenfor den kurdiske regionen.⁴⁶ Arabiske grupperinger forsøker å mobilisere ikke-kurdiske minoriteter i områdene mot planene om utvidelse.⁴⁷

Iraks religiøse og etniske minoriteter legger stor vekt på å bevare sin egenart. Mange kristne, mandeere og andre minoritetsgrupper fra arabiske deler av Irak, som er blitt hardt rammet av politisk vold etter 2003, har søkt tilflukt i den kurdiske regionen der de er langt tryggere enn lenger sør. Det er bygd nye kirker og religiøse byggverk for religiøse minoriteter i Kurdistan, mens tilsvarende bygninger sprenges i de arabiske delene av Irak.

Yezidiene er ei spesiell religiøs gruppe som bor på begge sider av den grønne linja. Yezidiene snakker kurdisk⁴⁸ og hevder gjerne at yezidismen er kurdernes opprinnelige religion fra førislamsk tid. Mange yezidier har vært aktive peshmergas og arbeider idag i KDP og PUK.⁴⁹

I påvente av en avklaring om de omstridte områdene, forsøker arabiske nasjonalister å definere yezidiene som en egen ikke-kurdisk folkegruppe, slik også Baathregimet gjorde.⁵⁰ Det er satt av egne plasser for yezidier i det irakiske parlamentet i Bagdad. Det kurdiske parlamentet i Erbil har ikke reservert plasser for yezidier, men både KDP og PUK har yezidier

blant sine representanter. På Ninevah-slettene nordøst for Mosul er det strid om forholdet til Kurdistan i kristne landsbyer så vel som blant tilhengere av den lokale Shabak-religionen.⁵¹ Området ligger som en kile mellom de to kurdiske provinsene Dohuk og Erbil. Den nordlige delen, som kalles Sheikhan og omfatter yezidisenteret i Lalish, har vært under kurdisk kontroll siden 1991. Resten av området ble erobret av peshmergas i 2003. Etter at provinsforsamlingen i Ninevah fikk sunniarabisk flertall ved lokalvalgene i 2009, har områder med kurdisk flertall nektet å samarbeide med provinsmyndighetene i Mosul.⁵²

Det viktigste av de omstridte områdene er likevel den oljerike provinsen Kirkuk rundt byen av samme navn. Distriktet har kurdisk flertall, mens det i selve byen har vært en overvekt av turkmenere. Araberne har bare utgjort et mindretall av byens befolkning. Under Saddam ble både kurdere og turkmenere fordrevet fra Kirkuk, mens arabere fra andre deler av Irak ble flyttet inn. Dette foregikk fram til regime-skiftet i 2003. Provinsgrensene ble også endret for å styrke arabisk innflytelse.⁵³

Den store turkmenske befolkningen i Kirkuk er blitt oppmuntret av Tyrkia til å kjempe mot innlemmelse i Kurdistan. Tyrkia har støttet turkmenske politikere og truet med å reagere militært dersom Kirkuk skulle bli innlemmet i den kurdiske regionen.⁵⁴ Massoud Barzani har i et anfall av overmot erklært at dersom Tyrkia har rett til å gripe inn i Irak på vegne av noen hundretusen turkmenere må Kurdistan ha rett til å gripe inn i Tyrkia på vegne av de millioner undertrykte kurdere der.⁵⁵

Det er idag kurdisk flertall i Kirkuk, men blant turkmenere og arabere er det en utbredt oppfatning at dette skyldes tilflyt-

ting av kurdere uten tilhørighet i Kirkuk. Fra kurdisk hold hevder man at tilflytterne er kurdere som ble fordrevet under Baathregimet.⁵⁶

Mange turkmenere og kristne anser tilsutning til Kurdistan som den beste løsningen for å sikre sine rettigheter. Innen begge grupper arbeides det for å oppnå spesiell status som minoriteter, med kontroll over utdanning, religion og sosiale forhold innenfor Kurdistan. Mange i disse minoritetene ønsker likevel ikke å bli innlemmet i Kurdistan,⁵⁷ og kurdiske sikkerhetsstyrker beskyldes for å bruke harde midler mot slike motstandere.⁵⁸ Samtidig lokkes turkmenere og kristne med spesielle fordeler, herunder øremerkede plasser i det kurdiske parlamentet. De fleste av disse plassene holdes idag av turkmenske og assyriske partier tilknyttet KDP.

Opposisjonen vokser fram

Etter Saddams fall har det vokst fram en sterk frustrasjon over de store partienes styresett, spesielt dreier det seg om misbruk av offentlige midler.

Partiene har trådt inn i den rollen kurdiske klanledere tradisjonelt har hatt – de fordeler arbeide, penger, boliger og andre goder på grunnlag av lojalitet. Partiene og deres ledere har kontroll over et stort antall bedrifter som spenner fra supermarkeder og hoteller til flyselskaper og mobiltelefoni. Mange ledende partikadre demonstrerer sin rikdom gjennom fine klær, flotte hus, dyre biler og annen iøynefallende luksus.

Samtidig har det gått seint med å levere slike grunnleggende tjenester som vann og elektrisitet til vanlige folk. Flere ganger de siste åra har det kommet til voldsomme demonstrasjoner mot de herskende partipampene, seinest i desember 2009 i den

PUK-styrte byen Pirmargrun.⁵⁹ De to store partienes faste grep om samfunnsutviklinga rammer også ytringsfriheten. Ved en rekke tilfeller har redaksjonskontorer og journalister i uavhengige medier blitt angrepet. Det har forekommet at regimekritikere er blitt stilt for retten.⁶⁰ Foran valgene i 2005 ble islamistpartiet Yakgirtus kontorer angrepet flere steder og fire mennesker drept.⁶¹

Innad i partiene har det også vært muring, spesielt i PUK. Partiets nestleder gjennom mange år, Nawshirwan Mustafa, trakk seg i 2006 etter forgjeves å ha forsøkt å innføre reformer. Ved regionvalgene

Kurdere i nabolandene mangler grunnleggende rettigheter mens kurdisk kultur blomstrer i Irak.

sommeren 2009 stilte han seg i spissen for den opposisjonelle lista Gorran (Forandring).

PUK og KDP stilte sammen under navnet Kurdistan liste og hevdet å utgjøre en garanti for stabilitet, selvstyre og økonomisk framgang. Opposisjonen hevdet derimot at de to partiene først og fremst står sammen om å bevare sine privilegier.

På valgdagen fikk Kurdistan Liste 57 prosent av stemmene. Nedgangen fra 90 prosent ved forrige valg kom til tross for omfattende anklager om valgfusk, spesielt i KDP-styrt område. Gorran fikk 24 prosent og ble større enn Kurdistanlista i provinsen og byen Suleimania, men en allianse ledet av islamistpartiet Yakgirtu fikk 14 prosent.⁶²

Den uventet sterke oppslutningen om opposisjonen bidro til at det tok nesten tre

måneder å få en ny kurdisk regjering på plass. Statsministeren er nå Barham Salih fra PUK. PUK var valgets store taper, men skifte av statsminister fra KDP til PUK har vært avtalt siden 2005, så Nechirvan Barzani måtte vike, om enn meget motvillig.

Salih har lovet reformer, herunder større åpenhet om offentlige finanser. Det gjenstår å se hva han klarer å gjennomføre, men hans regjering må iallfall, som en av svært få regjeringer i Midtøsten, forholde seg til en reell parlamentarisk opposisjon.

Samtidig med valget til regionalt parlament var det også for første gang direkte valg av kurdisk president. PUK og KDP stilte seg bak Massoud Barzani, som ble valgt med 66 prosent av stemmene, men i de områdene der Gorran vant parlamentsvalget stemte de fleste velgerne på opposisjonskandidaten Kamal Mirawdali.⁶³ Bakgrunnen er dels at Barzani representerer den korrupte eliten, men også at motsetningene fra den interne borgerkrigen på 90-tallet ikke er glemt. I Suleimania er det mange som misliker det nære samarbeidet PUK har inngått med erkerivalen KDP.

Foran valgene i mars 2010 har flere arabiske partier hatt følere ute mot Gorran, i håp om å splitte den kurdiske blokken i Bagdad. Men både Gorran og Yakgirtu har erklært at de står fast på de felles kurdiske standpunktene, ikke minst om de omstridte områdene.⁶⁴

Det andre Irak

Ved begynnelsen av 2010 er Kurdistan en relativt fredelig øy i et urolig Irak, med et relativt velfungerende demokrati. Terrorisme og sekterisk vold er under kontroll. Regionen markedsfører seg overfor internasjonale investorer som *Det andre Irak*,

men økonomien er i stor grad basert på oljeinntekter formidlet via regjeringa i Bagdad, og det er langt igjen før noe som ligner en bærekraftig økonomi er på plass.

På samme tid er regionen også *Det andre Kurdistan*. Kurdere i nabolandene mangler grunnleggende kulturelle og politiske rettigheter, mens kurdisk kultur opplever en blomstring i Nord-Irak. Kurdere kommer til det frie Kurdistan for å oppleve hvordan det er å lese gateskilt på kurdisk og å snakke kurdisk i butikker og kontorer. Kurdisk ungdom kommer hit fra nabolandene for å studere på sitt eget morsmål.

Regionens videre utvikling er imidlertid truet både innenfra og utenfra. Korrupsjon og økonomiske ulikheter gir næring til opposisjonspartier som Gorran og Yakirtu. Dersom protest ved valgurnene ikke fører fram, kan situasjonen fort bli ustabil.

Den kurdiske regionen har dessuten mange uavklarte spørsmål i forhold til den irakiske regjeringa i Bagdad. Selve regionens eksistens er neppe truet fra Bagdad på kort sikt, men det kan bli vanskelig å oppnå enighet om de geografiske og administrative grensene.

Mange kurdere frykter at araberne igjen skal gå til angrep på Kurdistan, men regionen har betydelige og velutstyrte militære styrker, og de mange kurderne i den irakiske hæren vil nok også vise seg lojale mot Kurdistan. Et militært oppgjør mellom arabere og kurdere er derfor lite sannsynlig, men grenseområdene vil ganske sikkert fortsette å være urolige.

Skulle situasjonen i det arabiske Irak forverre seg, er et selvstendig Kurdistan et alternativ som mange kurdere bærer i sitt hjerte, men forholdet til nabostatene gjør dette alternativet lite attraktivt for pragmatiske ledere. Både i Syria, Tyrkia og Iran ser

man med bekymring på framveksten av kurdisk selvbevissthet i Nordirak. Skulle kurderne forsøke å bryte ut av Irak, vil nabolandene med stor sannsynlighet reagere militært, og alt som er vunnet de siste tjue årene kan gå tapt.

• f •

- 1 McDowall, David A *Modern History of the Kurds*. London, I. B. Tauris: 2005: s. 115 ff.
- 2 Ghareeb, Edmund, *The Kurdish Question in Iraq*. Syracuse, Syracuse University Press: 1981; s. 30
- 3 Ghareeb 1981; s. 33
- 4 McDowall 2005; s. 240-45
- 5 Barzani, Massoud, *Mustafa Barzani and the Kurdish Liberation Movement*. New York, Palgrave MacMillan: 2003; 135 ff
- 6 McDowall 2005; s. 302 ff
- 7 Ghareeb 1981; s. 71 ff
- 8 Ghareeb 1981; s. 171
- 9 McDowall 2005; s. 349
- 10 Ghareeb 1981; s. 168
- 11 Ghareeb 1981; s. 35
- 12 McDowall 2005; s. 343
- 13 McDowall 2005; s. 351
- 14 Human Rights Watch, *Genocide in Iraq. The Anfal Campaign Against the Kurds*. New York, Human Rights Watch/Middle East Watch: 1993. Den grundigste studien av Baathpartiets folkemordpolitikk 1987-89.
- 15 Hiltermann, Joost A *Poisonous Affair. America, Iraq and the Gassing of Halabja*. New York, Cambridge University Press: 2007.
- 16 Human Rights Watch, 1993.
- 17 McDowall 2005; s. 371
- 18 Stansfield, Gareth *Iraq. People, History, Politics*. Cambridge, Polity Press: 2007: s. 131
- 19 McDowall 2005; s. 373 ff
- 20 McDowall 2005; s. 381
- 21 Stansfield, Gareth *Iraqi Kurdistan. Political Development and Emergent Democracy*. London, Routledge and Curzon: 2003; s. 145 ff
- 22 McDowall 2005; s. 382-3

- 23 McDowall 2005; s. 390
- 24 McDowall 2005; s. 442
- 25 McDowall 2005; s. 388
- 26 Stansfield 2003.
- 27 Stansfield 2003; s. 55
- 28 Shourush, Sami, *Islamist Fundamentalist Movements Among the Kurds*; s. 177–182 i Afaleh Abdul al-Jabar (ed) *Ayatollahs, Sufis and Ideologues. State, Religion and Social Movement in Iraq*. London, Saqi Books: 2002.
- 29 Burke, Jason, *Al Qaeda. Casting a Shadow of Terror*. London, I. B. Tauris: 2003, s. 203
- 30 McKiernan, Kevin, *The Kurds. A People in Search of Their Homeland*. New York, St. Martin's Press: 2006. s. 220
- 31 Stansfield 2007; s. 179
- 32 <http://www.smh.com.au/articles/2004/02/05/1075853963448.html?oneclick=true> (24. februar 2010)
- 33 Rubin, Michael *Ansar al-Sunna - Iraq's New Terrorist Threat* Middle East Intelligence Bulletin: 2004 <http://www.aei.org/article/20691> (1. januar 2010).
- 34 McDowall 2005: 390
- 35 Lawrence, Quill, *Invisible Nation. How the Kurds' Quest for Statehood is Shaping Iraq and the Middle East*. New York, Walker & Company: 2008. s. 188 ff
- 36 http://en.wikipedia.org/wiki/Iraqi_legislative_election,_January_2005 (2. januar 2010)
- 37 http://en.wikipedia.org/wiki/Iraqi_Kurdistan_legislative_election,_2005 (2. januar 2010)
- 38 http://en.wikipedia.org/wiki/Iraqi_governorate_elections,_2005 (2. januar 2010)
- 39 Berwari, Azad and Thomas Ambrosio, *The Kurdistan Referendum Movement: Political Opportunity Structures and National Identity*. Democratization, Volume 15, Issue 5 December 2008, pp 891–908.
- 40 Gunther, Michael, *The Kurds Ascending. The Evolving Solution to the Kurdish problem in Iraq and Turkey*. New York, Palgrave MacMillan: 2008. s. 16
- 41 Gunthe 2008 .s. 17
- 42 <http://www.kurdishglobe.net/displayArticle.jsp?id=154032C92C81C7BF1E24C10D20F7DB0A> (24. februar 2010) se også <http://www.kurdistan.no/Kvinneutvalget> (2. januar 2010)
- 43 http://www.uniraq.org/documents/iraqi_constitution.pdf (2. januar 2010)
- 44 Gunther 2008 s. 41/42
- 45 <http://www.kurdishglobe.net/displayArticle.jsp?id=812E294C847969356DBF33CCAF5A4860> (2. januar 2010)
- 46 <http://www.gjpi.org/wp-content/uploads/kurdistan-draft-const-june-2009-eng.doc> (2. januar 2010)
- 47 Se f. eks. ICG report no 90: Iraq's New Battlefront: The Struggle over Ninewa; <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6318&l=1> (24. februar 2010)
- 48 http://www.let.uu.nl/~martin.vanbruinessen/personal/publications/Kurds_and_Islam.htm (24.02 2010)
- 49 Spät, Eszter *The Yezidis*. London, Saqi: 2005.17 ff..
- 50 Spät 2005: 71 ff.
- 51 Leezenberg, Michiel, *Between Assimilation and Deportation: The Shabak and the Kakais in Northern Iraq*. s. 155–174 i Krisztina Kehl-Bodrogi, Barbara Kellner-Heinkele and Anke Otter-Beaujean (eds) *Syncretistic Religious Communities in the Near East*. Leiden, Brill: 1997.
- 52 <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/MYAI-7VW3KN?OpenDocument> (2. januar 2010), <http://rudaw.net/details.aspx?lang=English&page=articles&c=Reports&id=9934> (2. januar 2010).
- 53 Andersson, Liam and Gareth Stansfield, *Crisis in Kirkuk*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press: 2009. Sjek også: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6421&l=1>
- 54 Andersson 2009, kapitel 4
- 55 <http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2007/4/kirkukkurdistan240.htm> (2. januar 2010)
- 56 Andersson 2009
- 57 <http://www.shabaknews.com/turkmen/index.html> (2. januar 2010)
- 58 <http://www.hrw.org/en/reports/2009/11/10/vulnerable-ground-0> (2. januar 2010), <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6318&l=1> (2. januar 2010)
- 59 http://www.iwpr.net/?p=icr&s=f&o=358619&apc_state=henh (2. januar 2010)
- 60 Gunther 2008, s 50
- 61 http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4522296.stm (25.februar 2010)
- 62 http://en.wikipedia.org/wiki/Iraqi_Kurdistan_legislative_election,_2009 (2. januar 2010)
- 63 http://en.wikipedia.org/wiki/Iraqi_Kurdistan_presidential_election,_2009 (2. januar 2010)
- 64 <http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2009/9/independentstate3100.htm> (2. januar 2010)